

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

INDOLOG VINCENC LESNÝ A JEHO POJETÍ INDICKÝCH
NÁBOŽENSTVÍ

Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Religionistika

Autor: Leona Pelíšková, DiS.

Vedoucí práce: doc. Mgr. Tomáš Bubík, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „*Indolog Vincenc Lesný a jeho pojetí indických náboženství*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne.

Podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé práce doc. Mgr. Tomáši Bubíkovi, Ph.D. za jeho ohromnou trpělivost a mnoho cenných rad a připomínek při tvorbě této práce.

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Leona Pelíšková, DiS.</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Filozofie/Religionistika</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Religionistika</i>
Vedoucí práce:	<i>doc. Mgr. Tomáš Bubík, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	<i>2019</i>

Název práce:	Indolog Vincenc Lesný a jeho pojetí indických náboženství
Anotace práce:	Práce ukazuje osobnost Vincence Lesného, představitele moderní české indologie. Zasazuje jeho dílo do potřebných souvislostí, popisuje koncepce indických náboženství, které jsou v jeho díle patrné a porovnává je s dalšími autory. Pozornost je věnována především buddhismu.
Klíčová slova:	Vincenc Lesný, česká indologie, Buddha, buddhismus, východní náboženství,
Title of Thesis:	Vincenc Lesný and His Concept of Indian Religions
Annotation:	Work shows personality of Vincenc Lesný, who was representative of modern Czech Indology. His work is situated into required context, describe conceptions of Indian religions, which are in his work perceptible, especially buddhism, and compares these conceptions with other authors.
Keywords:	Vincenc Lesný, Czech Indology, Buddha, buddhism, eastern religion
Počet literatury a zdrojů:	32
Rozsah práce:	46 s. (54 136 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod	6
1 Osobnost Vincence Lesného	9
1.1 Ocenění, pocty a členství v organizacích	11
1.2 Rabíndranáth Thákur.....	12
1.3 Přehled díla.....	12
2 Historický, kulturní a politický kontext	14
2.1 Expanze buddhismu do Evropy.....	14
2.2 Šíření buddhistické nauky v Evropě pohledem Lesného.....	15
2.3 Česká indologie.....	17
2.4 Politická situace v českých zemích	18
2.5 Reflexe buddhismu v českých zemích	20
2.5.1 Osobnosti české indologie	22
2.5.2 První čeští buddhisté	23
2.6 Přehledové dělení dějin buddhismu.....	24
3 Koncepty indických náboženství v díle	27
3.1 Buddhismus, Buddha a buddhismus pálijského kánonu.....	27
3.1.1 Vývoj náboženského myšlení před Buddhou.....	30
3.1.2 Lesného koncept buddhismu	31
3.2 Komparace Lesného konceptů s dalšími autory	39
Závěr	43
Bibliografie	45

Úvod

Současná Evropa i samotná Česká republika stále žijí v jakési přetrvávající fascinaci východními kulturami, jejich náboženskými přístupy, rituály, medicínou a filozofií života a poznání. Lačnost jedinců po východních náboženských naukách nejen v českých zemích, ale v západní civilizaci obecně, byla a troufám si říci, že stále je, utvářena stereotypním dualistickým orientalismem, který vychází ze dvou protichůdných idejí o východních kulturách. Na jedné straně je to představa o kulturně primitivnějším Orientu, na straně druhé je to oblast spirituálnosti a nejstarší filozofické moudrosti, o kterou byl Západ připraven při své honbě za technologickou modernizací společnosti.¹

České země měli možnost na přelomu 19. a 20. století konečně přičichnout k náboženské nauce východu, jejíž filozofie byla do té doby zahalena rouškou tajemství. Počátky objektivní informovanosti obyvatel českých zemí o indických náboženských naukách i kultuře Indie samotné jsou spjaté s rozvojem akademického studia indologie a klasické filologie. Byť byly později struktury těchto a dalších humanitních oborů v padesátých letech 20. století intenzivně narušovány necitlivými ideologickými intervencemi, dokázala si pražská indologie i přes tyto otřesy vybojovat čestné místo a uznání ve světové orientalistice.²

K rozvoji a šíření podstaty fungování kultury v Indii a základů jejích náboženských tradic v českých zemích značnou měrou přispěl svým dílem indolog, zakladatel moderní české indologie, průkopník v oboru studií indických jazyků, a ten, jenž se zasloužil o jejich systematickou a komplexní výuku v Čechách, uznávaný vědec světového formátu a v neposlední řadě

¹ Dušan Lužný, „Leopold Procházka a první evropští buddhisté“, in *Leopold Procházka: První český buddhista*, Zdeněk Trávníček (Brno: Masarykova Univerzita, 2002), 11.

² Jaroslav Vacek, „Slovo na úvod“, in *Vincenc Lesný a česká indologie*, Karolinum (Praha, 1991).

také „první český guru Karlovy Univerzity“³, akademik, profesor Vincenc Lesný.

Jeho populárně-naučné dílo *Buddhismus*⁴ stále představuje jedno z nejobsáhlejších pojednání o buddhismu, které je v českém jazyce dostupné. A byl to také právě on, kdo mezi prvními učil o těchto východních náboženských filozofiích, dějinách Indie a jazycích indických v dějinném kontextu, i na základě zkušeností. V měřítku jeho zájmu nebyla totiž čistě jazykovědná problematika, což bylo pro jazykozpyt v jeho době příznačné, nýbrž také dějiny Indie, její náboženství, kultura i politická a společenská situace. Pojilo ho silné pouto přátelství s významným bengálským básníkem, nositelem Nobelovy ceny za literaturu a filozofem Rabíndranáthem Thákurem. Lesného překlady Thákurova díla do češtiny byly vůbec prvními překlady v Evropě, přeloženými přímo z bengálštiny.⁵

Osobním badatelským zájmem o moderní indické jazyky předurčil Vincenc Lesný vývoj české indologie, která se do té doby v rámci indických studií věnovala povětšinou sanskrtu. Vyjímal se z řad pozitivistických vědců jeho éry a oboru osobním zájmem o Indii a přinesl komplexní pohled na ni v ohromně širokém záběru. Byl totiž v přímém kontaktu s „duchem Indie“, přesahoval hranice výzkumu, byl angažovaným vědcem, nikoli vědcem odtrženým od reality skutečného světa.

Cílem práce je uvést osobnost a dílo Vincence Lesného a zasadit ho do historického, politického a kulturního kontextu a dějin české buddhologie, indologie a orientalistiky a na základě přihlédnutí k tomuto pozadí vytvořit ucelené a systematické pojednání o jeho životě, přínosu a pojetí indických náboženství, zejména buddhismu, v díle.

³ Odolen Smékal, „První český guru na Univerzitě Karlově“, in *Vincenc Lesný a česká indologie*, Odolen Smékal (Praha: Karolinum, 1991), 15.

⁴ Vincenc Lesný, *Buddhismus* (Olomouc: Votobia, 1996).

⁵ Hana Preinhaelterová, „Višvabháratí – duchovní brána do Indie“, in *Ve stopách Vincence Lesného* (Moravské Budějovice: Vendy atelier, 2002).

Práce je také zaměřena na to, jak se v Lesného myšlení utvářel a formoval koncept indických náboženství, nakolik je v nich přítomen vliv západní buddhologické tradice a současně nakolik je Lesného pojetí těchto tradic, zejména pak buddhismu, srovnatelné se současným bádáním. Kromě výše uvedeného je Lesného konceptualizace těchto tradic porovnána s názory a přístupy zejména takových autorů, jako byli Rudolf Máša, František Čupr, Otakar Pertold či Leopold Procházka.

Po kompletní rešerši Lesného prací vydaných v češtině a také vybraných článků publikovaných v cizích jazycích byla na základě studia těchto prací provedena kontextuální a interpretační analýza. Snahou bylo také zaznamenat přejatá schémata, která Lesný přebírá od jiných autorů, zabývajících se stejnou problematikou. V závěru práce je rovněž zhodnocen přínos Lesného konceptualizace indických náboženských tradic pro religionistiku.

1 Osobnost Vincence Lesného

Lesný, jakožto autor značného množství odborných i populárně-naučných prací, byl formován mnoha souvislostmi. Mezi těmito utvářejícími kontexty je i průběh jeho života jako takového a jeho sociální a ekonomická stránka. Proto ani tato oblast není opomenuta.

Vincenc Lesný se narodil 3. 4. 1882 v malé vesničce Komárovice u Moravských Budějovic. Obecnou školu navštěvoval ještě ve svém rodišti, poté již studoval zemskou reálnou školu v Telči a na ni navázal studiem na vyšším gymnáziu v Jindřichově Hradci. Po maturitě se musel z existenčních důvodů přihlásit k válečnému námořnictvu, po roce ovšem námořnictvo opustil. Začal studovat na tehdejší Karlovo-Ferdinandově Univerzitě sanskrt a klasickou filologii, kde byl jeho profesorem Josef Zubatý. Současně studoval íránistiku a indologii na univerzitě pražské německé, pod záštitou profesora Morize Winternitze, který ho velice ovlivnil.⁶

Již od mladých let se u něj projevovalo velké nadání na jazyky a postupně si jich osvojil úctyhodnou řadu. V průběhu života ovládl německý a latinský jazyk, sanskrt, páli, avestu, starou perštinu, některé středoindické dialekty, hindštinu, maráthštinu, bengálštinu a cikánštinu. Rozsáhlé znalosti z oblasti filologie těchto jazyků mu poskytly velikou službu při studiu otázek ohromně širokého historického a kulturního záběru.⁷

Po ukončení studií na vysoké škole se stal suplujícím učitelem na gymnáziu v Praze a současně roku 1908 vykonal rigorózní zkoušku ze srovnávací indoevropské filologie a dějin starověku spolu s obhajobou dizertační práce na téma *O národnosti starých Makedonců*. Od roku 1909 již s udělenou učitelskou aprobačí prozatímně vyučoval na Smíchovském

⁶ Michael Beníšek, „Indolog Vincenc Lesný a romistika“, *Romano džaniben*, Sborník romistických studií, 2004.

⁷ Jan Filipický, „Akademik Lesný – život a dílo“, in *Vincenc Lesný a česká indologie* (Praha: Karolinum, 1991), 19–20.

gymnáziu. O rok později se v rámci studijní dovolené opět vrátil k indologii, a to při návštěvě Oxfordu, poté Bonnu, a nakonec univerzity ve Vídni, kde si rozšiřoval odborné znalosti. Právě při studiu v Oxfordu u Macdonella byl uveden do studia novoindických jazyků a rozšíření rozsahu znalostí v oboru indologie v místních knihovnách ovlivnilo jeho další odborné působení, stejně jako později půlroční pobyt v Bonnu nad Rýnem u profesora Jacobiho a rovněž pobyt ve Vídni.⁸

Po návratu se roku 1910 oženil, získal definitivu a titul středoškolského profesora. O rok později dostal místo učitele na mladoboleslavském gymnáziu, ovšem nedostatečné podmínky pro jeho další vědecká zkoumání v oblasti indologie ho donutily přesídlit zpět do Prahy na smíchovské gymnázium. Roku 1918 habilitoval s prací *Vývojový stupeň nářečí prákrtských v dramatech Bhásových a určení Bhásovy doby* a od tohoto roku také započal své působení na Karlově Univerzitě. V jeho habilitační práci a v mnohých dalších pracuje s hojnými filologickými znalostmi a za používání komparace zkoumá nejrůznější historické prameny od sanskrtských básní, přes pálijský kánon až po kršnovské legendy.⁹

První cestu do Indie, která ho na celý život výrazně ovlivnila a udala další směr jeho odborného zájmu, podnikl v roce 1922. Mohl konečně porovnat skutečný nádech země, kterou do té doby poznával jen prostřednictvím textů. Dostalo se mu příležitosti přednášet o gramatické stavbě staré indštiny na Thákurově univerzitě v Šántiniketanu. Z této výpravy vzešla kniha *Dnešní Indie*, plná impresí a nových vědomostí. Podruhé zavítal do Indie v roce 1927 za účelem dalších přednášek a také sebevzdělávání.¹⁰

⁸ Smékal, „První český guru na Univerzitě Karlově“.

⁹ Jan Filipický, „Akademik Lesný – život a dílo“, in *Vincenc Lesný a česká indologie* (Praha: Karolinum, 1991), 21–22.

¹⁰ Filipický, „Akademik Lesný – život a dílo“, 23.

1.1 Ocenění, pocty a členství v organizacích

Za svoji velice plodnou a přínosnou vědeckou i kulturní činnost, prolínající se více předměty zájmu mu bylo uděleno mnoho poct a také možností, jak uplatnit, dále rozvíjet a šířit své znalosti.

V roce 1924 byl prezidentem republiky jmenován mimořádným profesorem indické filologie na Karlově univerzitě v Praze. Řádným profesorem byl jmenován roku 1930 a jakožto vysokoškolský profesor poté působil na univerzitě až do své smrti.¹¹

V roce 1927 se stal členem Orientálního ústavu a přičinil se zde o vznik Indické společnosti, které předsedal. V ústavu pořádal přednášky a jazykové kurzy na jejichž základě se později vyvinula „Škola orientálních jazyků“. O dekádu později byl zvolen děkanem filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Řádné členství v České akademii věd získal v roce 1940.¹²

S koncem války roku 1945 se Lesnému otevřely mnohé dveře v rámci jeho působnosti. Inicioval založení časopisu *Nový Orient*, jehož byl redaktorem, současně začal působit na Univerzitě Palackého v Olomouci a stal se také ředitelem Orientálního ústavu v Praze.¹³

Největším projevem uznání za Lesného celoživotní dílo a zásluhy pro vědu bylo jeho jmenování akademikem Československé akademie věd v roce 1952.¹⁴

¹¹ S výjimkou období okupace, kdy byl z důvodu uzavření vysokých škol nucen pozastavit své vědecké bádání a v ústraní vyučoval bengálštinu na jazykové škole. Viz Vlasta Mádlová, „Vincenc Lesný,“ *Akademický bulletin*, Oficiální časopis Akademie věd ČR č. 4 (Červen 2008).

¹² Jan Filipický, „Akademik Lesný – život a dílo“, 24.

¹³ Na Univerzitě Palackého v Olomouci poté působil jako děkan v letech 1946 a 1947. Viz Mádlová, „Vincenc Lesný“.

¹⁴ Filipický, „Akademik Lesný – život a dílo“, 24.

1.2 Rabíndranáth Thákur

Lesného činnost významně ovlivnilo a formovalo jeho důvěrné přátelství s bengálským básníkem a spisovatelem Rabíndranáthem Thákurem.

Poprvé se s ním setkal při básníkově první návštěvě Prahy v roce 1921. Právě na Thákurovo pozvání poté přednášel na jeho univerzitě v Šántiniketanu.¹⁵ Při své druhé a poslední návštěvě Indie se Lesný mimo přednášení na tamní univerzitě v Šántiniketanu věnoval velmi důkladně studiu bengálštiny, v rámci kterého se koncentroval právě na osobnost Rabíndranátha Thákura,¹⁶ aby později vytvořil ucelené pasní o básníkově životě *Rabíndranáth Thákur – osobnost a dílo*.¹⁷ Vedle badatelské práce velice usiloval o popularizaci Indie u obyvatel ČSR. Udržováním styků i s dalšími osobnostmi kulturního a politického dění v Indii se snažil o oboustranné porozumění a přiblížení těchto zemí.¹⁸

1.3 Přehled díla

Rozsah publikační a překladatelské činnosti Lesného je úctyhodně široký. Mezi prvními knižními publikacemi mu byla vydána *Maráthská syntax pádová*. Jelikož se velice intenzivně zajímal o východní náboženské tradice, jeho reakcí na tento nový trend, který se v Evropě i českých zemích s příchodem 20. století rozmáhal, bylo vydání knihy *Buddhismus: Buddha a buddhismus pálijského kánonu*, a také roku 1948 dílo *Buddhismus* jakožto rozšířené vydání, které bylo doplněno o šíření nauky po asijských zemích.

¹⁵ Tomáš Honzák, „Vincenc Lesný“, *Kdo byl kdo*, Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté (LIBRI, 2001).

¹⁶ Honzák, „Vincenc Lesný“.

¹⁷ Srv. Vincenc Lesný, *Rabíndranáth Thákur – osobnost a dílo* (Kladno: J. Šnajdr, 1937).

¹⁸ Honzák, „Vincenc Lesný“.

Zároveň se zajímal i o soudobou Indii v jejím širším kontextu a z tohoto jeho zájmu později vzešla tři popisná díla.¹⁹

Mimo knižních publikací vydával své články v odborných časopisech *Nový Orient* a *Archiv Orientální*, které byly publikovány Orientálním ústavem Akademie věd a také přispíval do mnoha dalších novin a časopisů.²⁰ Cizojazyčně publikoval v *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, *ZDMG*,²¹ *The Modern Review*, *Prager Presse*, *Journal of the Pali Text Society* a *India and the World*.²²

Značnou část jeho díla tvoří i překlady, a to zejména z díla již zmiňovaného Rabíndranátha Thákura.²³ Významným překladem z jazyka páli je buddhistická sbírka etických pravd správného života *Dhammapadam*.²⁴

Ať se již u Lesného jednalo o vědecké či popularizační práce, měly všechny společný cíl, a to snahu informovat o Indii v celém jejím měřítku objektivně a utvářet k ní u veřejnosti v českých zemích pozitivní vztah.²⁵

¹⁹ Vincenc Lesný, *Dnešní Indie* (Praha: Nakladatelské družstvo „Máje“, 1924); Vincenc Lesný, *Duch Indie* (Praha: Státní nakladatelství, 1927); Vincenc Lesný, *Indie a Indové: Pouť staletími* (Praha: Orientální ústav-v komisi: akc. spol. „Orbis“, 1931).

²⁰ Jedná se např. o *Věstník*, *Národní listy*, *Květy*, *Lidové noviny*, *Naše doba*, *Zvon*, *Demokratický střed*, *Pražský ilustrovaný zpravodaj*, *Přítomnost*, *Škola a rodina*, *Národní politika*, *České slovo*, *Venkov* a jiné.

²¹ Zkratka pro „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft“.

²² Honzák, „Vincenc Lesný“.

²³ Srv. *Bengálské a kašmírské pohádky*, *Ukázky poezie a prózy*, *Črty*, *Volný tok* a *Poslední noc*.

²⁴ Srv. Vincenc Lesný, *Dhammapadam* (Praha: Symposion, 1947).

²⁵ Jan Filipský, „Akademik Lesný – život a dílo“, 29.

2 Historický, kulturní a politický kontext

Jelikož jsou dějiny vzniku a šíření buddhismu na Západě, ale i poté v Českých zemích velice obšírným tématem, které bohužel nelze v celé jeho šíři uchopit v rámci rozsahu této práce, je snahou vždy v jednotlivých kapitolách, tvořících jisté pozadí skutečností, vylíčit kulisy tak, aby bylo možné se orientovat.

2.1 Expanze buddhismu do Evropy

Přestože existovalo jisté propojení indické a řecké kultury již ve 4. století př. n. l., nemělo asijské myšlení v té době na Evropu výraznější vliv.²⁶

Od 13. století pronikaly nové informace o Asii do Evropy ze zpráv misionářů řádů jezuitů a františkánů a také z deníků cestovatelů a obchodníků. Evropané se k těmto poznatkům ovšem stavěli velice nedůvěřivě až pohrdavě ještě několik dalších staletí. Faktické počátky buddhismu v Evropě lze tedy zasadit až do poloviny 19. století, kdy se tato nauka šířila z textů. V tomto období vzniklo ohromné množství překladů buddhistických spisů, především pálijského kánonu, a také studií o buddhismu. Na jejich základech byla prvními Evropany, hlásícími se k této nauce, budována i buddhistická společenství.²⁷

Pokud do tohoto historického výčtu bude řazeno i striktně pesimisticky se vymezující schéma buddhismu, lze považovat za jednoho z prvních širitelů této nauky v Německu i filozofa Arthura Schopenhauera.²⁸ Jeho pesimistické pojetí buddhismu zmiňuje i Lesný. Ten přirovnává Schopenhauerův filozofický názor o utrpení k druhé vznešené pravdě Buddhova učení a také poukazuje na jistou podobnost v jeho chápání početí člověka s buddhistickým

²⁶ Lužný, „Stručné dějiny buddhismu na západě“, 155.

²⁷ Jiří Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 32.

²⁸ Lužný, „Stručné dějiny buddhismu na západě“, 157.

popřením duše, která by přecházela z jednoho těla do druhého.²⁹ Působením Schopenhauerovy filozofie byl velice ovlivněn Georg Grimm, který měl později výrazný vliv i v českých zemích.³⁰

Holba dále řadí k nejvýznamnějším evropským buddhistům přelomu 19. a 20. století Antona Guetha, později známého pod mnišským jménem Nyanatiloka, který ve své knize³¹ udává systematický přehled buddhismu podle pálijského kánonu. Jako dalšího z německých velice aktivních buddhistů jmenuje i Paula Dahlkeho, dle kterého byla buddhistická nauka se svojí koncepcí morálky náboženstvím budoucna. Dahlkeho vliv je později v českých zemích zřejmý zejména u Leopolda Procházky.³² Ve Francii se prvním překladům buddhistických pramenů věnoval Eugène Burnouf,³³ z něhož později při studiu východních náboženství vycházel jeho žák, zakladatel religionistiky, Friedrich Max Müller.³⁴

Z tohoto výčtu byli dle Holby neaktivnějšími šířiteli, kteří později nejvíce ovlivnili české buddhisty a indology, zmiňovaní Paul Dahlke Georg Grimm a Eugène Burnouf.

2.2 Šíření buddhistické nauky v Evropě pohledem Lesného

Sám Lesný popisuje ve své knize *Buddhismus: Buddha a buddhismus pálijského kánonu*, věnující se starému buddhismu, situaci, ve které se Evropa do 19. století nacházela, co se informovanosti o buddhismu týče.

²⁹ Dle Schopenhauera existuje vedle muže a ženy ještě „Genius der Gattung“, věčná vůle k životu. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*. 101, 105, 144.

³⁰ Georg Grimm větší část svého života věnoval studiu indologie, zejména jazyku páli, a také propagaci buddhismu v Německu. Viz Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 33.

³¹ Srv. Nyanatiloka, *Slovo Buddhovo* (Praha: Stratos, 1993).

³² Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 32–33.

³³ Srv. *Introduction à l'histoire du Bouddhisme Indien. Saddharmapundarika a Le Lotus de la Bonne Loi*.

³⁴ Lužný, „Stručné dějiny buddhismu na západě“, 158.

Uvádí konec 13. století a s ním cestovatele Marca Pola, který v *Milionu*,³⁵ slovy Lesného, poněkud obšírněji zmiňuje život Buddha a velice málo o jeho učení. Ve druhé polovině 17. století knižně vyšlo dílo Angličana Roberta Knoxe,³⁶ vězněného na Ceylonu, který v něm píše i o Buddhovi, buddhismu, mniších a šlépějích Buddha.³⁷ Jakožto první práci o Buddhismu, čerpající z textů, Lesný uvádí pátý díl pojednání Angličana H. T. Colebrooka,³⁸ který se ale neopírá o původní prameny, nýbrž o prameny odpůrců buddhismu v Indii.³⁹

Jistým prvním opravdu cenným přínosným dílem přispěl Evropě, dle Lesného, až Eugène Burnouf v první polovině 19. století. Burnouf vycházel z původních buddhistických textů nalezených v klášteře Angličanem B. H. Hodgsonem, působícím na nepálském dvoře. Jako základní knihu jižního buddhismu vycházejícího z pramenů v sinhálštině Lesný udává dílo⁴⁰ R. S. Hardyho, ve které se autor soustředí spíše na řád nežli na učení.⁴¹

Z německých starších prací Lesný zmiňuje díla C. F. Köppena⁴² i Paula Dahlkeho, ovšem k jeho dílu⁴³ se staví spíše kriticky, hodnotí ho jakožto dílo sice duchaplné ovšem ne jako pravé učení Buddhovo.⁴⁴ Z tohoto může vyvstávat otázka, co je tedy vlastně podle Lesného ono pravé a nepravé učení Buddhovo?

³⁵ Srv. Marco Polo, *Milión*, přel. Václav Bahník (Praha: Odeon, 1961).

³⁶ Srv. *An historical Relation of the Island of Ceylon in The East Indies*.

³⁷ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 11.

³⁸ Srv. *Essay on the Philosophy of the Hindus*. Colebrook v tomto díle vychází z komentátorů indické ortodoxní školy Mímansá.

³⁹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 11-12.

⁴⁰ Srv. Hardy, *Eastern Monarchism: an account of the origin, laws, disciplin, sacred, writings, mysterious rites, religious ceremonies and present circumstances of the order of Madicants founded by Gótama Buddha*, (1850).

⁴¹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 14.

⁴² Srv. *Die Religion des Buddha und ihre Entstehung* z roku 1857 a *Die lamaische Hierarchie und Kirche* z roku 1859.

⁴³ Srv. *Aufsätze zum Verständnis des Buddhismus*.

⁴⁴ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 20.

Nové období otevřel Angličan Thomas Rhys-Davids, jelikož zdůraznil, že pitaka jsou nejstarším pramenem buddhismu, a také jakožto první podle těchto pramenů o buddhismu pojednal. Je to rovněž zakladatel "Pali Text Society".⁴⁵ Za výbornou knihu považuje Lesný dílo⁴⁶ Hermanna Oldenberga a Itálie byla dle něj dobře poučena o Buddhově učení z díla⁴⁷ P.E. Pavoliniho.⁴⁸

Prvními zeměmi v Evropě, ve kterých se tedy buddhologie začala projevat byly na základě dostupných textů Anglie, Francie, Německo a Itálie. S výše uvedenými texty z těchto počátků se Lesný dostal do kontaktu, studoval je, kriticky hodnotil, pracuje s nimi a vychází z nich ve svém díle.

2.3 Česká indologie

Česká indologie byla vnitřně spjatá s českým národním obrozením, kdy si Češi začali uvědomovat své „češství“ a důležitost jazykového osamostatnění. Čeští obrozenci studovali sanskrt dlouho předtím, než indologie vůbec získala své místo na Karlově Univerzitě a i poté, co se tomu tak stalo. Celé 19. století i první dekádu 20. století měl sanskrt v rámci indologie suverénní postavení. Lesného celoživotní činnost představovala jistý rozchod s tímto dosavadním jazykovědným zaměřením indologie, která byla toho času součástí indoevropské komparatistiky.⁴⁹ V této indologii před vlivem Lesného byly opomíjeny jazykové či kulturní problémy Indie.⁵⁰

Počátky oboru jsou zajisté přínosné pro rozvahu nad jeho případným dalším směrem vývoje. Může se jevit, že i historie těchto oborů má tendenci se

⁴⁵ „Pali Text Society“ byla založena roku 1881 v Londýně, přispěla k šíření Buddhova učení v Evropě, kriticky editovala původní theravádské texty a jejich komentáře v páli a překládala je do angličtiny. Viz Zdeněk Trávníček, *Leopold Procházka: První český buddhista* (Brno: Masarykova Univerzita, 2002), 24.

⁴⁶ Srv. *Buddha, sein Leben, seine Gemeinde*.

⁴⁷ Srv. *Buddisimo*.

⁴⁸ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 15.

⁴⁹ Filipický, „Akademik Lesný – život a dílo“, 19.

⁵⁰ Jaroslav Vacek, „Vědecké dílo Vincence Lesného“, in *Vincenc Lesný a česká indologie* (Karolinum, 1991), 31.

v periodách opakovat a skutečnost je taková, že musí být správně odhadnut onen perspektivní okamžik. Lesný navzdory všem předsudkům dokázal zachytit právě tento bod ve vývoji české indologie. Patří mu pozornost za to, že se i přes ideologické překážky, kterým museli obecně humanitní obory v padesátých letech 20. století čelit, ohromnou měrou přičinil za rozvoj české indologie. Lesného průkopnické práce umožnily rozvoj v oblasti moderních indoárijských jazyků⁵¹ a jeho široké pojetí indické filologie obohatilo tento obor o komplexnější zaměření.⁵² Položil tedy základy pro vědní obor indologie, který zkoumá vývoj indické kultury v nejrůznějších aspektech od nejstarší doby až po současnost.⁵³ Lesného dlouhodobé úsilí o udání nového směru bádání i samotného studia vyústilo v celkovou reformu orientalistiky na filozofické fakultě Univerzity Karlovy, ke které došlo v plném rozsahu v padesátých letech 20. století.⁵⁴

2.4 Politická situace v českých zemích

Politická situace a od ní se odvíjející výchozí pozice pro prezentování nové východní náboženské nauky v našich zemích se nemusela jevit jako vhodná. Ovšem právě v těchto v dobách politických otřesů, morálního šoku či nepřívětivé sociální situace se mohou rodit ideje o „novém náboženství“.⁵⁵

Taková kritická situace se rozvíjela v českých zemích již od poloviny 19. století. Jedinec byl rozpolcen, na jedné straně vkládal důvěru ve vědu a osvícenskou liberálnost i v přístupu k náboženství, či dokonce k jeho naprostému odmítnutí, na straně druhé toto tempo hospodářského růstu

⁵¹ Vacek, „Slovo na úvod“, 7.

⁵² Smékal, „První český guru na Univerzitě Karlově“, 15.

⁵³ Vacek, „Vědecké dílo Vincence Lesného“, 32.

⁵⁴ Smékal, „První český guru na Univerzitě Karlově“, 16.

⁵⁵ „Nové náboženství“ má nahradit prázdnotu, kterou dříve vyplňovala církevní víra v křesťanského Boha. Tato víra je vystřídána jistým typem etického zákona. Viz Helena Pavlincová a Břetislav Horyna, in *Filosofie náboženství: Pokus o typologii* (Brno: Masarykova Univerzita, 1999), 197-198.

způsobilo to, že náboženství zaostávalo za rozvojem vědy, a to s sebou přinášelo nejistotu a pesimismus. A právě z tohoto smutku mohla vzkvétat touha po novém etickém náboženství.⁵⁶

V poslední dekádě 19. století sílil nacionalismus, náboženství bylo odmítáno, církvi bylo přisuzováno spojení s tehdejší politickou mocí a také vina za útlak společensky níže postavených vrstev. Heslem pozitivistické filozofie té doby byla důvěra čistě v to, co lze empiricky ověřit, což víra v nadpřirozeného křesťanského boha nespĺňovala. Katolická církev se ale i nadále snažila udržet tempo s rostoucí modernizací společnosti. Tvořila stanoviska k otázkám politickým, sociálním i národnostním a pokoušela se nalézt jistou jednotu mezi všemi křesťany. Oproštěná od dogmatického zatížení šířila křesťanství novodobě pojaté, které dle ní mělo k aktuální situaci oné doby nejbližší, a to jako náboženství lásky k Bohu a k bližnímu svému.⁵⁷ I přes tuto snahu církve vzrůstal dojem, že dochází k sekularizaci společnosti. Nízký zájem o evropské tradiční církevní náboženství ve společnosti této doby nutně nemuselo být projevem nižší religiozity Evropanů, může poukazovat na nahrazování původního náboženství jinou alternativní formou.⁵⁸

V období vzniku samostatného Československa tedy nastal odklon od katolické církve pod vlivem pozitivistické filozofie a jejího chápání náboženství, jakožto přežitku doby. Ruku v ruce kráčela s krizí církve a náboženství současně také mravní krize společnosti, která se utvářela právě z tohoto odmítání náboženství a šířícího se antiklerikalismu. Vedle úsilí o jistou vnitřní obrodu zavedeného náboženství, čímž bylo křesťanství, objevují se také jedinci, kteří se snaží propagovat náboženské nauky domácí tradici v té době v podstatě neznámé. Tyto snahy se věnovaly převážně východní

⁵⁶ Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii* 198.

⁵⁷ Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii* 200.

⁵⁸ Dana Hamplová, *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí* (Karolinum, 2013), 15.

buddhistické tradici.⁵⁹ Vysoká mravní úroveň a nemisijní povaha východních náboženství se staly Evropanům inspirací pro odborné studium i pro osobní užitek.⁶⁰

K indickým náboženstvím s jistou úctou přistupovali v té době i teologové. Zdůvodněním může být skutečnost, že východní náboženství nebyly pro křesťanství v Evropě konkurencí až do 19. století. Vědomosti z oblasti orientálních náboženství přispěly značnou měrou také k rozvoji moderního bádání o náboženství v českých zemích. Byly objevovány náboženské fenomény starší než křesťanství, takže bylo náročnější na ně aplikovat stávající hodnotící šablony, což, jak ale uvidíme neznamená, že se to nedělo.⁶¹

2.5 Reflexe buddhismu v českých zemích

Jak vyvstává z mapování prvních zmínek o buddhistické náboženské nauce v českých zemích, je důležitá také perspektiva, kterou autoři při prezentaci a šíření takových myšlenek zastávají. Mezi prvními texty, přinášejícími informace o buddhismu, se tyto perspektivy autorů různily. První obsáhlejší zprávy, které se o buddhismu v českých zemích objevily, lze datovat ke konci 19. století. Mezi prvními o něm psal filozof František Čupr a později počátkem 20. století s upadajícím křesťanstvím rozvíjí své úvahy o buddhismu, jakožto možném novém náboženství pro českou společnost, Rudolf Máša.⁶²

Lesný ve svém díle zmiňuje dvousvazkovou práci filozofa Františka Čupra *Učení Staroindické*.⁶³ Čupr ale nečerpá z pramenů, vychází pouze ze

⁵⁹ Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*, 202.

⁶⁰ Tomáš Bubík, *České bádání o náboženství ve 20. století* (Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2010), 186.

⁶¹ Bubík, *České bádání o náboženství ve 20. století*, 186, 187.

⁶² Bubík, *České bádání o náboženství ve 20. století*, 64, 102.

⁶³ První část byla u nás publikována roku 1847 a část druhá vyšla roku 1878.

sekundárních překladů a slovy Lesného, cílem tohoto jeho díla je spíše jisté zdůraznění filozofické výplně nežli líčení indického náboženství.⁶⁴ Další knihou o buddhismu, která byla na našem území publikována roku 1904, je *Buddhismus* Aloise Langa.⁶⁵ Taktéž ji zmiňuje ve svém výčtu i Lesný, tato kniha také nečerpá z původních pramenů a buddhismus často nedoceňuje.⁶⁶

Na přelomu 19. a 20. století vzbuzoval buddhismus zájem i u českých básníků a spisovatelů, mezi nimiž byli např. Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer.⁶⁷ Sám Lesný později zkoumal projevy východních náboženských nauk v díle básníka a spisovatele Otokara Březiny.⁶⁸ Nepochybuje, že Březina píše ovlivněn starou indickou filozofií, konkrétně bráhmanismem, vedle kterého Buddha později šířil svoji nauku.⁶⁹ V Březinových básních je jasně pozorovatelný ohlas víry ve znovuzrození do dalších životů, přičemž tvořivou složkou nových životů jsou právě skutky v životech minulých, a tento princip je dle Lesného příznačný pro nejstarší indická náboženství.⁷⁰

„...A zastaví-li se duše má na dlouhé pouti mých otců staletími,
až v černém zrcadle zmaru uvidím tvář svou změněnou formami nového
žití, ...“

„...Jak dlouho šli jsme? Či jsme zemřeli a tisícekrát se znova zrodili? ...“⁷¹

Zmiňuje i pesimismus starých indických náboženství, odplatu dobrých a zlých skutků v podobě karmy a názor o božské jednotě kosmické.⁷²

Konec první světové války a vznik samostatné Československé republiky roku 1918 s sebou přinesly zlepšení výchozí situace pro šíření a

⁶⁴ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 18.

⁶⁵ Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 33.

⁶⁶ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 18-19.

⁶⁷ Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 33.

⁶⁸ Srv. *Básnický zápas Otokara Březiny* a také *Duch Indie*.

⁶⁹ Vincenc Lesný, *Duch Indie* (Praha: Státní nakladatelství, 1927), 110.

⁷⁰ Vincenc Lesný, *Duch Indie*, 98.

⁷¹ Lesný, *Duch Indie*, 97.

⁷² Lesný, *Duch Indie*, 105, 108.

studium buddhismu. Základy této nauky v českém prostředí byly utvářeny při akademickém studiu. Rozvíjela se česká indologie společně se studiem indických jazyků. Studium sanskrutu bylo postupně rozšířeno o studium jazyka páli a bengálštiny, a právě znalost sanskrutu a páli bylo to, co umožňovalo překládat a šířit objektivně buddhistickou nauku z jejího primárního zdroje.⁷³

2.5.1 Osobnosti české indologie

K nejvýraznějším osobnostem české indologie první poloviny 20. století je možno řadit původem rakouského indologa Morize Winternitze,⁷⁴ z něhož poté vycházel jako jeho žák právě Vincenc Lesný. Dalšími indology této éry byli i Josef Zubatý a také Otakar Pertold.

Moriz Winternitz⁷⁵ působil jako profesor na německé části Karlovy Univerzity.⁷⁶ I jakožto indolog si po celou dobu udržoval jeho etnografický zájem.⁷⁷ Nezabýval se tolik jazykovědnými problémy, spíše se věnoval dějinám staroindické literatury.⁷⁸ Oblast pozornosti Winternitze byla velice široká a v podstatě veškerá jeho pojednání byla jistou přípravou pro jeho monumentální dílo *Geschichte der indischen Literatur*.⁷⁹

⁷³ Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 33.

⁷⁴ Srv. *A History of Indian Literature* cituje ve svém díle i Lesný.

⁷⁵ M. Winternitz před tím roku 1888 odešel do Anglie, kde se stal asistentem profesora Maxe Müllera na oxfordské univerzitě a od roku 1895 působil jako knihovník v Indian Institute v Oxfordu. Viz Tomáš Honzák, „Moriz Winternitz“, *Kdo byl kdo*, Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté (LIBRI, 2001).

⁷⁶ Roku 1881 byla Pražská Univerzita rozdělena na českou a německou část. V té době nebylo možné studovat sanskrt samostatně, nýbrž pouze v rámci srovnávacího jazykozpytu. Na české části univerzity vedl tyto přednášky Josef Zubatý. Viz Vincenc Lesný, „Moriz Winternitz“, *Archiv Orientální* 9., č. 1 (1937).

⁷⁷ Lesný, „Moriz Winternitz“.

⁷⁸ Josef Zubatý se zase více zaobíral srovnávací jazykovědou nežli indologií. Viz Lesný, „Moriz Winternitz“.

⁷⁹ V posmrtné vzpomínce na Winternitze Lesný popisuje oddanost jeho žáků, kteří k němu vzhlíželi s velikým respektem. Hezkou metaforou přirovnává smutek v srdcích jeho žáků po jeho smrti k smutku učenců Buddha při jeho skonu. Viz Lesný, „Moriz Winternitz“.

Otakar Pertold studoval na pražské Univerzitě filozofii, sanskrt, páli a avestu. Byl jedním z prvních českých indologů, který navštívil Indii a Srí Lanku v letech 1909-1910 a po návratu pokračoval ve výzkumu v Londýně a Oxfordu.⁸⁰ Po válce začal přednášet na Univerzitě Karlově, ale stále se věnoval i výzkumu. Jako první československý konzul působil v Bombaji v letech 1920-1923. Po návratu se již plně věnoval akademické činnosti jako profesor na katedře srovnávací vědy náboženské. Patřil mezi první členy Orientálního ústavu v Praze, také byl členem redakční rady *Archivu Orientálního*. Roku 1948 byl zvolen řádným členem České akademie věd a umění.⁸¹

Pertold mnoha populárně-vědeckými a cestopisnými články a knihami zahájil popularizátorskou tradici mezi českými indology, ve které pokračoval mimo dalších i Lesný.⁸²

2.5.2 První čeští buddhisté

Buddhismus se v české společnosti šířil i mimo akademickou sféru. K rozvoji tohoto východního náboženství v té době značnou měrou přispěli také jedinci, jejichž angažovanost v propagaci vycházela z osobního zájmu o jistý nový morální impuls.

Z již dříve zmiňovaného Dahlkeho neobuddhismu vycházel zejména Leopold Procházka, významný propagátor buddhistické nauky u nás. Jeho vydané knihy se věnují zejména buddhismu období theravády. Jeho vydané

⁸⁰ Srv. *Ceylonská božstva Gará a Girí*. Viz Tomáš Honzák, „Otakar Pertold“, *Kdo byl kdo, Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté* (LIBRI, 2001).

⁸¹ Honzák, „Otakar Pertold“.

⁸² Srv. *Perla indického oceánu, Ze zapomenutých koutů Indie, Cesty po Hindustánu* a další. Zabýval se otázkami teorie a historie náboženství, ateismu a morální výchovy, převážně sociálně antropologickým výzkumem indických kmenů, viz Honzák, „Otakar Pertold“.

spisy⁸³ se staly velkou oporou nově vznikajícímu hnutí u nás.⁸⁴ Dalším významným buddhistou byl také Martin Novosad, který se stal na Srí Lance buddhistickým mnichem a přijal jméno Nyanasatta Théra.⁸⁵

V druhé polovině 20. století přispěli k šíření buddhistických tezí čeští mystikové, filozofové a umělci. Fotograf František Drtikol ve druhé dekádě 20. století zapracoval do svého specifického křesťanského mysticismu buddhistickou kostru. Jeho nauka se opírala o základní buddhistické prvky. Z němčiny přeložil některé knihy německého indologa Maxe Wallesera, kterého zmiňuje i Lesný. Tyto Drtikolovy překlady později dále ovlivnily českou duchovní sféru, např. Květoslava Minaříka a Zbyňka Fišera alias Egona Bondyho.⁸⁶ Tento svérázný filozof a spisovatel s pseudonymem Egon Bondy⁸⁷ se jakožto radikální představitel marxismu snažil tento ideologický směr ve svém díle propojit s východními idejemi buddhismu.⁸⁸ Bondyho samizdatové výtisky⁸⁹ umožnily přístup k velice jasně formulovaným buddhistickým naukám.⁹⁰

2.6 Přehledové dělení dějin buddhismu

Pro lepší povědomí o vývoji buddhistické nauky v průběhu dějin a o tom, jak se postupně dělila, slouží následující zestručněný vývoj buddhismu.

⁸³ Srv. *Buddha a jeho učení* (1926), *Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím* (1928) a *Knihy o skutečnosti podle Buddhova probuzenského učení* (1939). Procházka se chtěl stát mnichem a usiloval také o založení prvního buddhistického centra v Československu, ovšem tyto představy se mu uskutečnit nepodařilo, byl totiž uvězněn německým gestapem a na následky věznění roku 1944 zemřel. Viz Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“.

⁸⁴ Lužný, „Stručné dějiny buddhismu na západě“, 167.

⁸⁵ Jeho díla byla vydána v anglickém jazyce, významný je překlad Satipatthány Suty do angličtiny a v češtině vyšly v překladu Dušana Zbavitele *Základy Buddhismu* (1992), viz Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 34.

⁸⁶ Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 35.

⁸⁷ Srv. *Buddha* (1968).

⁸⁸ Lužný, „Stručné dějiny buddhismu na západě“, 167.

⁸⁹ Srv. *Poznámky k indické filozofii*. Touto formou popsal rysy filozofických škol sarvástivády, jógačáry a madhjamaky, viz Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 35.

⁹⁰ Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 35.

Ačkoliv se buddhismus poprvé vyskytl v Indii několik set let před naším letopočtem, dnes se v této zemi již v podstatě nevyskytuje. V současnosti toto náboženství zůstává kulturním fenoménem velké části Asie, neodmyslitelně již ale patří i do naší západní kultury.⁹¹

Buddhismus existuje už více než dva a půl tisíce let a za tuto dlouhou dobu prošel hlubokými změnami. Jeho historie je obecně rozdělována do čtyř období. Každé z těchto období bylo podloženo novou kanonickou literaturou, čímž je toto náboženství specifické. Žádné nové období ovšem nikdy nezastínilo tradici období předcházejícího. Starší i nové buddhistické školy na sebe vzájemně působily, ale byly schopny fungovat vedle sebe současně.⁹²

Za první období dějin buddhismu je považováno časové rozpětí zhruba od roku 500 př. n. l. až do počátku našeho letopočtu a bývá označováno jako období starého buddhismu nebo také theravády. V tomto historickém období se buddhismus nacházel čistě a pouze v Indii. Co se filozofie týče, byl buddhismus toho času zaměřen na otázky psychologické. Metodou psychologické analýzy zkoumal, jak jedinec může získávat kontrolu nad svojí myslí. Osobu neznající ulpívání, bezžádostivou bytost zde představoval tzv. arahant.⁹³

Za druhé období dějin buddhismu je považováno prvních pět set let našeho letopočtu. Jednalo se o období mahajány. V tomto období se buddhismus rozšířil do východní Asie a převládaly ontologické otázky. Došlo k obratu směrem k podstatě pravé skutečnosti a toto vědomí ryzí povahy věci o sobě bylo považováno za klíčový činitel osvobození. Z ideálu arahanta se vyvinul ideál bódhisattvy, který prezentoval bytost usilující o probuzení všech

⁹¹ Dušan Lužný, „Stručné dějiny buddhismu na západě“, in *Stručné dějiny buddhismu*, Edward Conze (Brno: Jota, 1997), 155.

⁹² Edward Conze, *Stručné dějiny buddhismu* (Brno: Jota, 1997), 11–12.

⁹³ Conze, *Stručné dějiny buddhismu*, 12–14, 17.

ostatních bytostí s cílem stát se poté vševědoucím Buddhou. Písmo v tomto období bylo rozšířeno hojným počtem mahájánských sůter.⁹⁴

Za třetí období dějin buddhismu je považováno časové rozpětí mezi roky 500 až 1000 našeho letopočtu. Jednalo se období tantry a čchanu. Byla zakládána buddhistická centra především v Číně a důraz byl kladen zejména na kosmologii. Cesta k probuzení byla v tomto období spatřována v souladu s kosmickým řádem věcí. Ideál světce zde představoval dokonalý siddha, žijící právě v takovém harmonickém vztahu se světem. Ke spisům se v tomto období přidal obrovský počet tanter.⁹⁵

Za čtvrté období dějin buddhismu je považováno posledních 1000 let našeho letopočtu, kdy se buddhismus již ve své podstatě nevyvíjel.⁹⁶

⁹⁴ Conze, *Stručné dějiny buddhismu*, 12–14.

⁹⁵ Conze, *Stručné dějiny buddhismu*, 12–14.

⁹⁶ Conze, *Stručné dějiny buddhismu*, 11–12.

3 Koncepty indických náboženství v díle

Lesný ve svém díle utváří komplexnější obraz především buddhistické nauky. Buddhismu věnoval obsáhlou publikaci, při jejíž tvorbě vycházel z primárních textů starého buddhismu složených v pálijský kánon. Vykládal tedy nejstarší formu buddhismu – theravádu.

3.1 Buddhismus, Buddha a buddhismus pálijského kánonu

První obšírnější publikací, která objektivněji přibližovala koncepci buddhistické nauky pro české zájemce, byla v češtině vydaná kniha *Buddhismus, Buddha a buddhismus pálijského kánonu*⁹⁷ a její rozšířené vydání *Buddhismus*. Nutno podotknout, že pokud mají tyto knihy obyčejného čtenáře populárně-naučnou formou obohatit, musí být ve čtení opravdu důsledný, jelikož buddhistická nauka je v nich myšlenkami Lesného podávána často dosti nesoudržně. Řekněme, že Lesný mnohdy svým důrazem na přebytečné a zdlouhavé citování některých pasáží může ztrácet čtenářovu pozornost.

Lesného první publikace o východních náboženstvích přináší tedy schéma starého buddhismu. Zaměřuje se tedy na zakladatele buddhistické nauky – na Buddhu a buddhismus, jak je pálijský kánon vyličuje. Vychází přímo z pramenných textů, tedy z překladů starých textů, sdružených v pálijský kánon. Jak sám Lesný podotýká, buddhismus je obecně velice nedůsledně propracovanou naukou, která ani v seřazení do kánonu neutváří jednotný celek. Je tomu tak proto, že na jisté původní jádro byly nabalovány nové a nové části a některé části byly měněny podle tehdejších potřeb.⁹⁸ Ke kánonu byla v Indii a na Ceylonu připojována exegetická literatura, z níž

⁹⁷ První díl monografie byl publikována roku 1921 a dle badatelů zaobírajících se buddhismem v současnosti, tj. na počátku 21. století, je spolu s později vydanou rozšířenou knihou *Buddhismus* považován za první seriózní akademickou studii o buddhismu přístupnou v českých zemích. Viz Holba, „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“, 33.

⁹⁸ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 10, 24.

Lesný pracuje konkrétně s ceylonskými kronikami⁹⁹ a buddhistickým textem *Milindapañhā*.¹⁰⁰

Jelikož se jedná o odborné pojednání o buddhismu, vychází autor také z mnoha dřívějších publikovaných prací, zabývajících se touto buddhistickou naukou. Tyto práce jiných autorů v díle často cituje, odkazuje na ně a přístupy autorů kriticky hodnotí. Z citací je vidno, že Lesný tvoří své dílo pod zřejmým vlivem práce již zmiňovaného Hermanna Oldenberga,¹⁰¹ a také Rhys-Davidse,¹⁰² z nichž vychází pravděpodobně proto, že byli prvními autory v Evropě, popisující buddhistickou nauku přímo z primárních pramenů pálijského kánonu.¹⁰³

Co bylo pro české autory v té době charakteristické a čemu se ani Lesný neubráníl, byla forma výkladu východní náboženské tradice, která pracovala s komparací této tradice s křesťanstvím. V jeho díle se vyskytuje hojný počet rozmanitých přirovnávání a porovnávání buddhistické nauky s křesťanstvím. Na rozdíl od jiných autorů Lesný v těchto příměrech neužívá hodnotící perspektivy. Např.:

„Vedle bohů, bytostí dobrých, jest v buddhistických textech často zmínka o bytosti, která ničí spasitelné dílo Buddhovo a která hraje v životě Buddhově podobnou úlohu jako v Novém zákoně ďábel pokušitel.“¹⁰⁴

⁹⁹ „Ostrovní kronika“ *Dípavamsó* a *Máhavamsó*. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 27.

¹⁰⁰ Toto dílo je známé pod názvem *Otázky Milindovy*, jedná se o dílo umělecké, psané formou dialogu. Rozpravy mezi králem Milindem a buddhistickým mnichem Nágasánem. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a buddhismus pálijského kánonu*, 27-28.

¹⁰¹ Hermann Oldenberg byl významný německý indolog. Vystudoval klasickou filologii a indologii v Göttingenu a Berlíně. Habilitoval se ve filologii sanskrtu. Procestoval Indii. Jeho oblastí zájmu byl právě buddhismus. Na základě překladu pálijského kánonu vytvořil dílo *Buddha, sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde* (1881). Viz Friedrich Wilhelm, „Hermann Oldenberg“ (Berlin: Nauwach-Pagel, 1999).

¹⁰² Srv. Lord Chalmers, „Thomas William Rhys Davids“, *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1923.

¹⁰³ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 44, 129, 196, 197, 198, 218.

¹⁰⁴ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 128, 129.

Mimo přirovnávání je při Lesného výkladu pálijského kánonu možné pozorovat i podobný aspekt, a to jisté poukazování na možné podobnosti v příběžích textů křesťanských a buddhistických. Upozorňuje na podobnosti konkrétně ve čtyřech případech. Prvním z nich je příběh světce Asita, který oslavuje novorozeného Buddha stejně jako prorok Simeon blahoslaví Krista v Lukášově evangeliu.¹⁰⁵ Další podobnost vidí v Buddhovi, který je pokoušen ďáblem, jako Kristus v Lukášově a Matoušově evangeliu, také v Buddhově učni, který kráčí po hladině řeky, dokud setrvává v myšlenkách u mistra, stejně jako Petr v Matoušově evangeliu a okamžik, kdy Buddha dle textů krmí jedním chlebem 500 příznivců stejně jako Kristus v Matoušově, Markově i Lukášově evangeliu.¹⁰⁶ Je ovšem skeptický, co se poukazování na tyto podobnosti týče a zdůrazňuje, že je důležité při tomto zpodobňování obou nauk zůstat kritickým a nezaujatým badatelem. Nevyklučuje možnost, že křesťanství přejalo některé motivy z buddhistické nauky, ovšem stejně tak upozorňuje na to, že tomu tak vůbec být nemuselo a kritizuje přístupy zaujatých badatelů, kteří nepracují s odlišným stářím buddhistických textů.¹⁰⁷

Lesný mimo komparace s křesťanstvím porovnává podobnosti buddhistické nauky a filozofických názorů již zmiňovaného Arthura Schopenhauera. Např. k definici druhé vznešené pravdy, která zní:

„...jest to žízeň, způsobující nová narození, provázená radostí a rozkoší, tu a tam nalézající potěšení, jest to žízeň rozkoše, žízeň narození, žízeň rozvoje“,¹⁰⁸

přirovnává Lesný Schopenhauerovo přesvědčení, že:

¹⁰⁵ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 44.

¹⁰⁶ Lesný, *Buddhismus*, 406.

¹⁰⁷ Kritizuje zde i R. Mášu. Viz Lesný, *Buddhismus*, 402.

¹⁰⁸ Lesný, *Buddhismus*, 402.105.

„každý tvor jest od prvního počátku svého bytí pln životní touhy, které všechny jeho síly slouží, a že člověk trpí, jestliže tato touha naráží na překážky.“¹⁰⁹

Schopenhauer vedle svého ambivalentního přístupu ke křesťanství našel právě v buddhismu značné sympatie a výchozí bod pro etické chování. Buddhismus pro něj představoval neteistické náboženství, a to mu nejspíše imponovalo.¹¹⁰

Lesný mohl být do jisté míry při tvorbě této práce ovlivněn některými západními autory,¹¹¹ kteří stejně jako on při utváření konceptu buddhismu pracovali s primárními texty pálijského kánonu. Minimálně je možné v díle vyzorovat častou komparaci Lesného překladu a pochopení různých částí kánonu s jinými autory, jejichž myšlenky buď potvrzuje, či s nimi nesouhlasí.

3.1.1 Vývoj náboženského myšlení před Buddhou

Lesného koncept nejstaršího buddhismu vychází z bohatě rozvinutého náboženství árijů, ti věřili v boží moc a cítili ji všudypřítomnou v přírodě.¹¹² Lesný označuje toto náboženství jako védský polyteismus.¹¹³ Tuto koncepci v pozdější době vystřídal bráhmanismus, jehož hlavní smysl spočíval v rituální činnosti, tedy v kladení obětí. Ovšem ani toto obětování bohům neposílilo důvěru bohů a Lesný zdůrazňuje, že došlo jen ke zvětšení vlivu, který měli bráhmani, jakožto jediní, kteří mohli tuto oběť bohům udělovat. Tento úkon obětování bohům se stal pro indickou společnost vším, ale již staré upanišady zdůrazňovaly moc vědění indických filozofů, kteří se necítili tímto

¹⁰⁹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 105.

¹¹⁰ Ivan Hodovský, „Arthur Schopenhauer a náboženství“, *Studia Philosophica*, č. 38 (1991).

¹¹¹ Oldenberg, Rhys-Davids, Schopenhauer.

¹¹² Tzv. Pantheismus. Bohové zosobňují přírodní síly. Lesný zdůrazňuje pantheistickou myšlenku, která je védami protkaná a nazývá ji vypůjčeným termínem Maxe Müllera, henoteismem. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 29.

¹¹³ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 29.

ritualismem utlačování.¹¹⁴ Lesný na základě těchto textů popisuje jisté dualistické pojetí koncepce brahma-átmán. Počátek všeho byl filozofy v upanišadách popisován jako neosobní Bráhma. Vedle toho stál ovšem princip světa hledaný v Átmaně, v duši jedince, nesoucí vlastnosti totožné s Bráhma. Když si jedinec uvědomil, že jest ono univerzální Bráhma, došlo ke splynutí těchto dvou složek a tím k osvobození jedince.

„... ztrácí své jméno a ztrácí svoji podobu. Není pro něho bolesti a není pro něho zla. Netrápí ho již myšlenka, který dobrý skutek vykonal nebo co zlého udělal...“¹¹⁵

V těchto textech se také poprvé objevují náznaky karmického znovuzrození. Zatím se zde dle Lesného jen v základě píše o odplatě dobrých a zlých skutků a zasvěcenci do tohoto principu nauky o karmaně v té době ještě nepátrali po vymanění se z životů.¹¹⁶

Již v upanišadách Lesný nenalézá žádnou jednotu, nauka byla roztržena a poslepována, jsou v ní patrné kombinace různých směrů. Objevují se v ní již náznaky nesouhlasu se striktním principem bráhmanismu, jakožto rituálního obětování.

3.1.2 Lesného koncept buddhismu

Starý buddhismus je tedy v Lesného díle zasazen do dějinného kontextu jako náboženská nauka vznikající na podkladě textů starých upanišád. Hinduistická kulturní tradice je zde pojímána jakožto předzvěst přicházejícího buddhismu.¹¹⁷

¹¹⁴ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 30.

¹¹⁵ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 32.

¹¹⁶ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 33.

¹¹⁷ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 30-33.

„Náboženští myslitelé před Buddhou připravili tedy Buddhovi cestu a zkyprili mu půdu, do které pak mohl zasévat sítě svého učení.“¹¹⁸

Buddha se lišil od myslitelů z časů upanišad tím, že se zabíral pouze člověkem, jeho životem na Zemi a vysvobozením z tohoto světa, nikoliv metafyzickými otázkami. Odmítal odpovídat na otázky kosmologie, věčnosti světa, dualismu těla a duše či posmrtného života.¹¹⁹

Jakmile Lesný zasadil buddhismus do historického kontextu, zdůrazňujícího jeho předpokládaný vývoj, líčil Buddhovu osobu a jeho život před probuzením a po jeho osvícení. Pálijský kánon zde označil za nejspolehlivější zdroj informací o životě Buddhově i přes jisté časové nesrovnalosti, které byly zapříčiněny formou jeho vzniku, a občasných „zázračných přibarvení“.¹²⁰ I v této části Lesný poukazuje na potřebné uvědomování si různě starých vrstev tohoto kánonu a také na to, co lze ve skutečnosti opravdu vložit do úst samotnému Buddhovi a co do úst širitelům jeho nauky.¹²¹ Buddha z Lesného překladů vyznívá jako mistr ironie, přirovnání a parabol, které používá pro větší zdůraznění důležitosti konkrétních bodů nauky a na nichž je s jistou nadsázkou jeho nauka založena.¹²²

Lesný klade místy až přílišný důraz na Buddhovu údajnou snahu vytvořit novou nauku jako východisko z kastovně zatíženého bráhmanismu.

„Kast Buddha nedbal, ačkoli jak v jeho době, tak v stoletích po něm nebylo v Indii nic tak cizího, jako bratrské rovnosti všech lidí...Vždyť i bojovník může být laskavým a mírným a všichni stejně jako bráhman

¹¹⁸ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 36.

¹¹⁹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*.

¹²⁰ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 50.

¹²¹ V pramenech buddhistické nauky dle něj není tolik zdůrazňována přílišná láska a takové vzkyprění emocí, jako je tomu v křesťanství. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*.

¹²² Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 61.

mohou vstoupiti do řeky a smýti v ní špínu. Jen mravní podstata je rozhodující, nikoliv narození v té či oné rodině. Nikdo přeci nehledí na barvu zvířete, které má nésti nějaké břemeno, nýbrž na jeho zdatnost.“¹²³

A jistým paradoxem k tomuto údajnému Buddhově potlačování kastovního systému je zdůrazněno, že pokud je přihlédnuto k jeho učedníkům, byli to většinou příslušníci nejvyšších kast.¹²⁴

V textech vyličujících Buddhovu smrt je dle Lesného opět naprosto patrné, jak byl v této části kánon doplňován a přetvářen.¹²⁵ Co se historičnosti Buddhovy osoby týče, souhlasí Lesný s těmi vědeckými názory,¹²⁶ které potvrzují Buddhovu skutečnou existenci, i když v textech je jeho životní cesta opředena mýty.¹²⁷

Převážná část tohoto díla je věnována Buddhovu učení o čtyřech vznešených pravdách a odplatě dobrých a zlých skutků tak, jak je vykládá pálijský kánon. Ten tyto dvě nauky slučuje a je jimi v podstatě celý protkán. Mínění o ceně dobrých a zlých skutků vyvažuje v Buddhově učení pesimismus, který vyzařuje z nauky o utrpení. Záměr tohoto Buddhova učení byl ale stále stejný, a to přivedení jedince ke změně nazírání na podstatu lidského života. Neučil víře, nýbrž usilovné práci a hledění si sebe samotného a pouze svých skutků, od kterých se vše odvíjí. Lesný si ovšem kladl otázku, zda došlo ke smíření těchto dvou nauk již za Buddhova života, či nikoli, domníval se ale, že nám nepřísluší toto propojení nauk odmítnout, jak někteří badatelé učinili.¹²⁸

¹²³ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 66.

¹²⁴ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 67-69.

¹²⁵ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 75.

¹²⁶ Lesný v tomto případě souhlasí se stanoviskem E. Senarta a jeho žáka Louise de la Vallée Poussina, že nelze pochybovat o tom, že záhadný Gótama žil. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*.

¹²⁷ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 80.

¹²⁸ Zmiňuje H. Kerna a R. O. Frankeho. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 87-92.

První vznešená pravda, že „život na světě jest utrpením“ odhaluje strasti života, zdůrazňuje jeho utrpení a bolest, ovšem ještě nepodává žádnou definici onoho utrpení, jen výčet toho, co jím dle Buddha je. V tomto výčtu jsou utrpením označovány pochopitelné věci, jako jsou nemoc a stáří, ale mimo to také samotné narození, jelikož právě to podmiňuje veškeré další utrpení.¹²⁹ Z tohoto pojetí utrpení ve starém buddhismu by logicky vyplýval pesimistický názor na popření života, to je ovšem pravdou jen částečně, jelikož jedinec život potřebuje k tomu, aby mohl dojít k osvícení a vysvobodit se tak z koloběhu znovuzrovnání. A tak, dle Lesného, dochází praktickým životem k potlačení pesimismu, skrývajícího se v teorii nauky.¹³⁰

Pevný základ buddhistické nauky Lesný vidí v tom, že je vystavěna na utrpení, které je reálné, skutečně existující na tomto světě, čímž se buddhismus liší od jiných náboženství, například od křesťanství. Měřítkem utrpení je totiž člověk sám, jenž svými skutky tvoří tento svět.¹³¹

Druhá vznešená pravda konečně podává definici onoho utrpení. Je to žízeň, touha po rozkoši, a právě tato žízeň je provázena znovuzrovnáním. Texty se dle Lesného v této části nauky opět neshodují, tentokrát na původu utrpení. Byly ovšem uvedeny ve vzájemnou závislost a vzniklý řetězec o 12 členech, jenž má vykládati druhou vznešenou pravdu, byl pojmenován *patičča samuppádu*, teorií podmíněného vznikání. Tyto složky vznikají z nevědomosti, která je zároveň prvním článkem a jak texty zdůrazňují, tato nevědomost je jednoduše neznalost čtyř vznešených pravd. Semínko, ze kterého tato představa dle Lesného velice zřetelně vyrůstá, je zasazeno již ve starých upanišadách, kde je dosaženo vykoupení při jedincově poznání totožnosti svého já s božskou bytostí. V případě praktického buddhismu se ovšem tato nevědomost nemůže vztahovat k něčemu transcendentnímu, jak

¹²⁹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 93.

¹³⁰ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 100.

¹³¹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 103.

tomu bylo v upanišadách, nýbrž je to nevědomost skutečného, tedy oněch zmíněných čtyř vznešených pravd.¹³² Lesný souhlasí s názorem, že tato nauka ovšem nevychází z úst samotného Buddha, nemá valného významu pro buddhistickou nauku a je chybou se na patičča samuppádu pohlížet jako na jednotný celek. Nesrozumitelnost této teorie je pravděpodobně způsobena tím, že jsou do závislosti uvedeny členy, které nejsou kauzální, prvotně vůbec nijak provázány nebyly a vystupovaly samostatně, jako jednotlivé příčiny utrpení. Co je ale pro pochopení buddhistické nauky dle něj důležité zdůraznit je to, že zde není boha ani božských příkazů, jelikož etika boha nepotřebuje a ona síla, kterou jiná náboženství v Bohu hledají, leží v karmě, tvořivé, nikdy nemizející síle.¹³³

Třetí vznešená pravda je zaměřená na odstranění tohoto utrpení. Konkrétně je to bezzbytkové odstranění oné žízně, kterou jedinec vymytí pouze tehdy, když jej opravdu vymytit chce. Na odstranění jednotlivých příčin utrpení, které byly uvedeny v závislost v patičča samuppádě, je v textech kladen větší, či menší důraz dle doby, ve které jednotlivé texty vznikly. Pravým poznáním je jedinci zamezeno, aby se vytvářela nová karma a on se znovuzrodil. Tento stav je nazýván nibbánam. Je to vyvrcholení Buddhova učení, jeho účel i cíl, je to ono vyhasnutí touhy. Lesný ovšem poukazuje na mnohoznačnost výkladu tohoto pojmu.¹³⁴ Texty hovoří o jistém subjektivním stavu v srdci jedince, smrt na tomto stavu mění jen to, že fyzické tělo odumře a zmizí veškeré pocity, což ale nekoresponduje s popisem nibbánam, jakožto té nejvyšší blaženosti. Vždyť přeci kde není pocitů, nemůže existovat taková blaženost. Tento rozkol je vysvětlen sofisticky tak, že ona nejvyšší blaženost je přeci právě tam, kde neexistují pocity.¹³⁵ Jednou z těchto

¹³² Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 115-119.

¹³³ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 103-113, 124, 127.

¹³⁴ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 159-161.

¹³⁵ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 164, 165.

definice nibbánam bylo také to, že se jedná o vysvobození z tohoto světa, což může vyvolávat další otázky:

„Zničeno jest nové zrození, dokonán jest svatý život, není již dalšího (narození) na tomto světě.“¹³⁶

Je tedy těmito formulacemi v buddhismu připuštěna možnost kolektivního posmrtného života při dosažení nibbánam? Na tuto možnost Lesný reaguje tím, že je v těchto textech spíše zdůrazňován tento svět čili se jedná o nibbánam za života, nikoliv o nibbánam po smrti.¹³⁷ A také z textů nevyplývá, že by nibbánam po smrti bylo absolutní nic, je to jen vykoupení z životů na tomto světě. Texty pálijského kánonu se ovšem tímto tématem nezabývají, jelikož nibbánam po smrti, je pro jedince tohoto světa nepoznatelné.¹³⁸

Cestu k tomuto nibbánam sděluje čtvrtá vznešená pravda. Je to tzv. střední cesta, kterou pochopil sám Buddha, je to ona vznešená osmidílná cesta, jejímiž díly jsou: pravá víra, pravé rozhodnutí, pravá řeč, pravé jednání, pravé žití, pravá snaha, pravé rozvažování a pravé soustředění ducha.¹³⁹ Dle Lesného text naznačuje, že osmidílná cesta je druhotným výtvorem.

„Ctihodná, byly z osmidílné cesty tři skupiny sestaveny, či z tří skupin byla sestavena vznešená cesta?“ „Bratře Visákhu, ze vznešené osmidílné cesty nebyly tři skupiny sestaveny, nýbrž, bratře Visákhu, z tří skupin byla vznešená osmidílná cesta sestavena.“¹⁴⁰

Pravá víra není slepou vírou v Buddhova slova, není to rozkaz boží, jelikož Buddha v sobě nikdy neměl žádné božské vnuknutí, neopíral se o ničí

¹³⁶ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 164.

¹³⁷ Mezi badateli neexistuje jednotný názor na nibbánam po smrti, např. R. Pischel chápal nibbánam po smrti jako naprosté zničení, prázdnotu. Proti tomuto názoru se ale ohrazoval např. Friedrich Max Müller, který tvrdil, že takový výklad nibbánam textu neumožňuje, a že by buddhismus přestal být náboženstvím, když by konečným cílem bylo nic. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 166, 168.

¹³⁸ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 169, 172.

¹³⁹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 175.

¹⁴⁰ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 176, 177.

autoritu, je to jistý důraz na vlastní přemýšlení.¹⁴¹ Právě rozhodnutí je ten okamžik, kdy se jedinec vzdá touhy, zlých skutků a ubližování ostatním.¹⁴² Prává řeč není lež ani nerozumné tlachání, jsou to laskavá slova k druhým. Právě jednání je nezabíjení a dobré skutky vůči ostatním. Právě žití je žití poctivým způsobem. Pravou snahu představuje potlačování zlých věcí a vyzdvihování těch dobrých, aneb toho, co učí Buddha.¹⁴³ Právě rozvažování spočívá v přemýšlení o podstatě těla, citů i ducha. Nejdůležitějším dílem cesty je právě soustředění, které spočívá v upředení mysli na jeden bod v průběhu čtyř kontemplačních stupňů.¹⁴⁴

Pokud je tedy pozornost kriticky zaměřena na důsledek tohoto kompletního Buddhova učení o utrpení, logickým výstupem z oné nauky o čtyřech vznešených pravdách se jeví naprosté popření života. Jelikož se k tomuto striktnímu pesimistickému schématu buddhismus slovy Lesného nikdy neodhodlal, připustil laiky ke studiu buddhistické nauky. Právě buddhističtí laikové mohou být tím článkem, který zmírňoval celkové negativní vymezování buddhismu. S laickou praxí byl život popřen jen částečně, jelikož laikovi byla ponechána radost ze života.¹⁴⁵

Buddhističtí laikové jsou si vědomi cesty k osvobození, ovšem nevykročili po ní a mohou dosáhnout osvícení až v některém z dalších životů. Z povinností, které Buddhovo učení laikům ukládá a na níž je buddhismus vlastně nejvíce odkázán je almužna. Spolu s vírou je to v podstatě jediné viditelné znamení laiků.¹⁴⁶

¹⁴¹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 177.

¹⁴² Ahimsá = neubližování jiným tvorům. Viz Lesný, *Buddhismus*, 159.

¹⁴³ Dobré chování ve skutcích, slovech i myšlenkách, štedrost, zachování mravní kázně, svěcení buddhistických slavností, šetrná láska k rodičům, přátelství k asketům, uctivost. Viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 178.

¹⁴⁴ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 178.

¹⁴⁵ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 186.

¹⁴⁶ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 179, 183, 184, 185.

Buddhismus dává laikům i mnichům zákazy, na kterých je dle Lesného opět možno pozorovat vrstevnatost a různé stáří jednotlivých textů. Z velmi staré doby pochází původní čtyři zákazy,¹⁴⁷ které se později pozměnily a rozšířily až na desatero.¹⁴⁸

Přestože se Lesný snaží objektivně přiblížit buddhistickou nauku západní civilizaci, je docela možné vymezit, jak ji sám vnímal. V závěru výkladu o Buddhově učení píše:

„...Bohové nedají člověku spasení, ani filozofie mu nepřináší úlevy. Vysvobození musí hledati a naléztí jen v sobě...Oceňujeme – li pak některé náboženství podle toho, jaký význam mělo pro život člověka, pak zařadíme buddhismus jistě mezi největší náboženské útvary. A hledáme – li, jakou to vzácnou složku buddhismus v životě uskutečňoval, vidíme, že jest to ona láskyplná blahovůle k všemu tvorstvu, plynoucí z vnitřního uklidnění jedincova. Jest v tom jakýsi trpný heroismus, v němž není vzkypění sil ani mohutného rozpětí ducha, ale tato trpnost má pro lidské soužití větší cenu než výbojnost.“¹⁴⁹

Ovšem otázkou zůstává, zda je vůbec možné zaujmout zcela objektivní přístup v odborném výkladu. Lidské myšlení totiž přirozeně inklinuje k tvorbě generalizací, tzv. stereotypů, které většinou nevznikají na základě naší osobní zkušenosti, nýbrž jsou spíše zobecňováním konkrétního. Nesou sice obecně negativní valenci, ovšem mohou být považovány za základ naší osobní tradice a za obranu naší pozice, kterou ve společnosti zaujímáme.¹⁵⁰ Na

¹⁴⁷ Mnich nesmí souložit, nesmí brát, co mu není dáváno, nesmí vědomě utratit tvora, nesmí si přivlastňovat nadlidské schopnosti, viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 192.

¹⁴⁸ Toto desatero zakazuje: utrácet živé tvory, bráti, co není dáváno, souložit, lhát, pít opojné nápoje, jíst v zakázaný čas, tanec, zpěv, hudbu, divadlo, užívání parfémů, mastí, šperků, používání širokého a vysokého lůžka, přijímání zlata a stříbra, viz Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 193.

¹⁴⁹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 215.

¹⁵⁰ Tomáš Bubík, „West Sees East: Cultural Stereotypes in Twentieth Century Czech Discourse about Indian Religions“, *Temenos: Nordic Journal of Comparative Religion* 49, č. 1 (2013), 11.

tyto stereotypy je totiž možné pohlížet nejen jako na jisté falešné představy, ale tyto stereotypy mohou být současně i pravdivé v ohledu odhalování charakteru a povahy poznávajícího. Mohou tedy i v případě tohoto konkrétního Lesného pojmání konceptu indických tradic a náboženství ukazovat minimálně jeho pohled, ale i rámec české a obecně západní kultury počátkem 20. století.¹⁵¹

3.2 Komparace Lesného konceptů s dalšími autory

Autoři, kteří se na počátku 20. století zajímali o buddhistickou nauku či východní náboženské tradice obecně, k tomu měli různé počáteční motivace a také výchozí pozice. Snahou indologů, tedy i Vincence Lesného a Otakara Pertolda, bylo podání výkladu východních náboženství z odborné perspektivy a pracovali přitom přímo s primárními prameny. Filozofové, volnomyšlenkáři Rudolf Máša a František Čupr jsou vedle toho příklady autorů, kteří předložili české společnosti jistý filozofický výklad buddhismu v komparaci s křesťanstvím.¹⁵² Leopold Procházka, který se také velice zasloužil o výklad buddhistické nauky pro českou společnost se od ostatních badatelů lišil tím, že užíval Buddhova učení pro obohacení svého vlastního života.¹⁵³

František Čupr ve svém díle¹⁵⁴ vycházel z předpokladu, že náboženství je vytvořené člověkem, působením jeho vůle a rozumu a mění se v závislosti na změnách v kultuře v průběhu historie. Zdroj vzniku náboženství viděl ve strachu jedince, který vyvstává z uvědomování si lidské konečnosti a jelikož vědomí toho je věčné, je i náboženství věčné. Dle něj nemůže věda nahradit náboženství, jelikož působí jen na určitém úzkém poli vědění. Vrcholem vývoje a veškerých změn je dle Čupra křesťanství, které v sobě zahrnuje ale i

¹⁵¹ Bubík, „West Sees East: Cultural Stereotypes in Twentieth Century Czech Discourse about Indian Religions“, 12.

¹⁵² Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*, 187, 216.

¹⁵³ Zdeněk Trávníček, *Leopold Procházka: První český buddhista*, 16.

¹⁵⁴ Srv. *Učení staroindické I., II, III.*

prvky jiných náboženství, konkrétně bráhmanismu a buddhismu.¹⁵⁵ Snažil se pomocí analogií dokázat, že křesťanství podléhá náboženským změnám a že se přirozeně vyvinulo ze starších náboženství.¹⁵⁶

Rudolf Máša proti tomu vycházel z pozitivistické pozice kdy tvrdil, že křesťanství již možná dospělo ke svému konci pod neúprosným tlakem modernizace a podotýkal, že jedinec je vlastně mnohem mravnější bez náboženství.¹⁵⁷ Při jeho komparaci buddhismu s křesťanstvím dochází k závěru, že obě porovnávané tradice mají mezinárodní charakter, jelikož jejich mravní normy odpovídají zájmům národů, které po posílení mravů prahnou. Buddhismus má dle něj ovšem stále lepší výchozí pozici pro akceptovatelnost těmito národy, jelikož je neteistický a zaměřený na individualitu jedince. V tomto jeho porovnání se křesťanství jeví jako náboženství, které se vyvinulo z mnohem starších a povětšinou právě těchto staroindických nauk. Co je Mášou v křesťanství ovšem zdůrazňováno jakožto originální prvek, je jisté sociální hledisko. Centrem všeho je společnost, a stát by dle něj měl být naprosto odloučen od církve.¹⁵⁸ Později rozvíjí myšlenku této náboženské nezávislosti a tvrdí, že buddhismus je právě oním vhodným náboženstvím pro etický vývoj lidstva.¹⁵⁹

Na Mášovi spisy¹⁶⁰ reaguje Lesný. Z jeho kritiky vyplývá, že Mášovy názory o buddhistické nauce nejsou objektivní, jsou ovlivněny jeho jistou

¹⁵⁵ Ke srovnávání křesťanství a buddhismus byl inspirován v díle Arthura Schopenhauera a stejně jako on užíval metodu analogií. Jeho díla z oblasti komparatistiky později získala své místo v české religionistice. Viz Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*, 187.

¹⁵⁶ Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*, 187.

¹⁵⁷ Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*, 216.

¹⁵⁸ Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*, 216.

¹⁵⁹ Pavlincová a Horyna, *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*, 217.

¹⁶⁰ Srv. Rudolf Máša, *O původu a vývoji náboženství* (Praha: F. Svoboda, 1921); Rudolf Máša, *Po stopách Starého a Nového zákona* (Praha: Volná myšlenka, 1922).

hodnotící perspektivou,¹⁶¹ že píše sveden neodůvodněnými předpoklady a závěry zaujatých spisů a nemůže být tedy brán vážně.¹⁶²

Otakar Pertold také používal při svém výkladu východních náboženství komparace s křesťanstvím a pojímal buddhismus jakožto náboženství ateistické, neboť „Bůh naprosto nemá místa v tomto systému“.¹⁶³ Vylučuje totožnost indického termínu déva, znamenajícího v překladu „bůh“, s tradičním západním vnímáním pojmu „bůh“.¹⁶⁴ Pertold stejně jako Lesný¹⁶⁵ označuje Buddhovu osobu za reformátorskou. Chápe Buddhovo učení jako čin, kterým vystoupil proti rituálnímu bráhmanství. Buddhismus má dle něj silnou morální povahu a na základě toho, že nemá boha ani rituál, mu tím údajně schází charakter náboženství. Tím ukazuje, že dle něj buddhismus není náboženstvím, jak jej chápe.¹⁶⁶

Leopold Procházka¹⁶⁷ se od ostatních zmiňovaných autorů odlišoval tím, že mimo studia textů, užíval buddhistické nauky k obohacení jeho života. Buddhismus vnímal jako jistý filozofický přístup k životu, který ho formoval a jako možné východisko ze společenské krize. Procházka byl velice ovlivněn již zmiňovaným Paulem Dahlkem.¹⁶⁸

Ať je již pohlíženo na koncepci východních náboženských tradic z jakékoli pozice, je nutné připustit možné problémy mezikulturního porozumění a

¹⁶¹ Lesný, *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*, 19.

¹⁶² Lesný, *Buddhismus*, 402.

¹⁶³ Otakar Pertold, „Jest buddhismus náboženství vhodné pro evropana?“, *Volná myšlenka* 6, č. 9 (1911).

¹⁶⁴ Védové jsou bytosti jen mírně dokonalejší než člověk, který může nabýt silnou aksezi vyšší moci než oni. Např. správně pronesená modlitba podrobuje dévy člověku. A Buddha si pod slovem déva údajně představoval bytost sice nadlidskou ovšem nikoli transcendentální a nutnou, jen možnou. Viz Pertold, „Jest buddhismus náboženství vhodné pro evropana?“.

¹⁶⁵ Lesný v rozšířeném vydání *Buddhismus* na rozdíl od původního již označil kapitolu o Buddhově životě názvem „Osoba reformátorova“, viz Lesný, *Buddhismus*, 29.

¹⁶⁶ Pertold, „Jest buddhismus náboženství vhodné pro evropana?“.

¹⁶⁷ Srv. Leopold Procházka, *Buddha a jeho učení* (Plzeň: vlastním nákladem, 1926); Leopold Procházka, *Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím* (Plzeň: vlastním nákladem, 1928); Leopold Procházka, *Kniha o skutečnosti podle Buddhova probuzenského učení* (Plzeň: vlastním nákladem, 1939).

¹⁶⁸ Trávníček, *Leopold Procházka: První český buddhista*, 16, 23.

používání rámců, které jsou do badatele hluboce vryty kulturou, ve které je utvářen. Pokud badatel ze západu poznává východní náboženství optikou křesťanské tradice, může tvořit schéma východní kultury, ve kterém se bude zrcadlit popis jeho vlastní kultury západní.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Martin Fárek, *Indie očima Evropanů* (Praha: Karolinum, 2014), 10.

Závěr

V práci byly nejprve vyobrazeny život a dílo Vincence Lesného s okamžiky, které formovaly jeho směr zájmu. Takovými momenty byly například jeho návštěvy Indie a z nich vzešlá díla o této zemi a také hluboké přátelství s bengálským básníkem Rabíndranáthem Thákurem, jehož díla překládal z bengálštiny a o němž také vytvořil souborné dílo. Stal se členem Orientálního ústavu a inicioval založení časopisu *Nový Orient*.

Následné zasazení Lesného osobnosti do historických, kulturních a politických souvislostí, ukazovalo situaci, ve které se české země na přelomu 19. a 20. století nacházely. V tomto čase totiž nastal odklon od křesťanské církve z důvodu jejího nedostatečného uspokojování potřeb lidí, kteří se ocitli pod tlakem vymožeností moderní doby a hledali nové morální východisko. Při tomto hledání se začaly objevovat první informace o východních náboženských tradicích.

Lesný patřil k těm, kteří v té době české společnosti poprvé předložili objektivní výklad východních náboženských tradic. Jeho stěžejní knihy *Buddhismus, Buddha a buddhismus pálijského kánonu* a *Buddhismus*, popisující buddhistickou nauku, přinesly komplexní schéma buddhismu v celém jeho vývoji. V tomto díle jsou patrné vlivy západní orientalistiky, zejména anglické a německé. Lesného koncept buddhismu není zcela primárně založen na komparaci s křesťanstvím, ovšem skrze celý výklad jsou podobnosti a porovnávání těchto dvou nauk znatelné. Je tedy možné pozorovat, jak je východní náboženská nauka mapována rámcem západní tradice. Otázkou ovšem stále zůstává, zda je vůbec možné se od vlastní tradice při odborném bádání naprosto oprostit.

S ohlédnutím na rok vydání Lesného prací shrnujících východní náboženství, ho lze označit za významného přispěvatele i pro rozvoj religionistického bádání, jelikož tyto jeho odborně zpracované vědomosti

z oblasti orientálních náboženství přispěly značnou měrou k samotnému rozvoji moderního bádání o náboženství v českých zemích. Jeho snahou bylo podat kritický výklad východních náboženských tradic z jejich primárních pramenů, k čemuž mu přispěly jeho bohaté znalosti indoevropských jazyků. Stal se velice významnou osobností české indologie a tento obor pod jeho vlivem prošel celkovou proměnou od čistě jazykovědné oblasti zájmu k modernímu zkoumání širokého kontextu Indie.

Komparace Lesného koncepce buddhismu s koncepcemi jiných autorů ukázala jisté charakteristické schéma, které bylo užíváno. Lesný, Pertold, Čupr i Máša více, či méně zdatně porovnávali buddhistickou nauku s křesťanstvím, každý z jiné výchozí pozice. Na základě toho je možné pozorovat v těchto dílech výklad východních tradic rámcem západní kultury.

Bibliografie

V práci jsem pracovala s citačním programem pro generování bibliografických informací Zotero. Zvolila jsem citační normu Chicago Manual of Style 17th edition.

1. Beníšek, Michael. „Indolog Vincenc Lesný a romistika“. *Romano džaniben*, Sborník romistických studií, 2004.
2. Bubík, Tomáš. *České bádání o náboženství ve 20. století*. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2010.
3. Bubík, Tomáš. „West Sees East: Cultural Stereotypes in TwentiethCentury Czech Discourse about Indian Religions“. *Temenos: Nordic Journal of Comparative Religion* 49, č. 1 (2013).
4. Conze, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Brno: Jota, 1997.
5. Fárek, Martin. *Indie očima Evropanů*. Praha: Karolinum, 2014.
6. Filipický, Jan. „Akademik Lesný – život a dílo“. In *Vincenc Lesný a česká indologie*. Praha: Karolinum, 1991.
7. Hamplová, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Karolinum, 2013.
8. Hodovský, Ivan. „Arthur Schopenhauer a náboženství“. *Studia Philosophica*, č. 38 (1991).
9. Holba, Jiří. „Buddhismus a jeho reflexe v českých zemích“. In *Jednota v rozmanitosti*, Jan Honzík. Praha: DharmaGaia, 2010.
10. Honzák, Tomáš. „Moriz Winternitz“. *Kdo byl kdo. Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. LIBRI, 2001.
11. Honzák, Tomáš. „Otakar Pertold“. *Kdo byl kdo. Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. LIBRI, 2001.
12. Honzák, Tomáš. „Vincenc Lesný“. *Kdo byl kdo. Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. LIBRI, 2001.
13. Lesný, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996.
14. Lesný, Vincenc. *Buddhismus: Buddha a Buddhismus pálijského kánonu*. Kladno: Jaroslav Šnajdr, 1921.
15. Lesný, Vincenc. *Dhammapadam*. Praha: Symposion, 1947.
16. Lesný, Vincenc. *Dnešní Indie*. Praha: Nakladatelské družstvo „Máje“, 1924.
17. Lesný, Vincenc. *Duch Indie*. Praha: Státní nakladatelství, 1927.

18. Lesný, Vincenc. *Indie a Indové: Pouť staletími*. Praha: Orientální ústav-v komisí: akc. spol. „Orbis“, 1931.
19. Lesný, Vincenc. „Moriz Winternitz“. *Archiv Orientální* 9., č. 1 (1937).
20. Lesný, Vincenc. *Rabíndranáth Thákur – osobnost a dílo*. Kladno: J. Šnajdr, 1937.
21. Lužný, Dušan. „Leopold Procházka a první evropští buddhisté“. In *Leopold Procházka: První český buddhista*, Zdeněk Trávníček. Brno: Masarykova Univerzita, 2002.
22. Lužný, Dušan. „Stručné dějiny buddhismu na západě“. In *Stručné dějiny buddhismu*, Edward Conze. Brno: Jota, 1997.
23. Máša, Rudolf. *O původu a vývoji náboženství*. Praha: F. Svoboda, 1921.
24. Máša, Rudolf. *Po stopách Starého a Nového zákona*. Praha: Volná myšlenka, 1922.
25. Pavlincová, Helena, a Břetislav Horyna. *Filosofie náboženství: Pokus o typologii*. Brno: Masarykova Univerzita, 1999.
26. Pertold, Otakar. „Jest buddhismus náboženství vhodné pro evropana?“ *Volná myšlenka* 6, č. 9 (1911).
27. Procházka, Leopold. *Buddha a jeho učení*. Plzeň: vlastním nákladem, 1926.
28. Smékal, Odolen. „První český guru na Univerzitě Karlově“. In *Vincenc Lesný a česká indologie*, Odolen Smékal. Praha: Karolinum, 1991.
29. Trávníček, Zdeněk. *Leopold Procházka: První český buddhista*. Brno: Masarykova Univerzita, 2002.
30. Vacek, Jaroslav. „Slovo na úvod“. In *Vincenc Lesný a česká indologie*, Karolinum. Praha, 1991.
31. Vacek, Jaroslav. „Vědecké dílo Vincence Lesného“. In *Vincenc Lesný a česká indologie*. Karolinum, 1991.
32. Wilhelm, Friedrich. „Hermann Oldenberg“. Nauwach - Pagel, 1999. <https://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016337/images/index.html?seite=521>.

